

УДК 336.77.63.061.5

Рудич О.О. к.е.н., доцент
Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДО ТРАКТУВАННЯ КАТЕГОРІЇ «РИЗИК»

Анотація. В статті на основі проведеного дослідження встановлено, що ризик, як явище, супроводжується неочікуваними втратами, а за сутністю ризик – це економічні відносини господарюючих суб'єктів, які в умовах ринку завжди мають стохастичний, невпорядкований, імовірний характер, що дозволяє назвати їх ненадійними. Це зумовлено тим, що підприємство перебуває в оточенні інших суб'єктів, вплив яких на діяльність підприємства передбачити неможливо. Опрацьовані джерела дозволили виділити такі складові зовнішнього економічного середовища: конкуренти, постачальники, покупці; регіональні та місцеві органи влади, з якими економічні відносини більші або менші упорядковані та прогнозовані, і, як наслідок, їх вплив на господарські ризики мінімальний. Ці відносини більші стохастичні для підприємства і прогнозувати їх вплив складно або зовсім неможливо, що проявляється у ризикових ситуаціях у вигляді неконтрольованих втрат і доходів.

Ключові слова: ризик, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, класифікація.

JEL code classification: G32

Rudych O.O. PhD, ass. prof.
Bila Tserkva National Agrarian University

THEORETICAL-METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR THE TRACING OF THE CATEGORY "RISK"

Summary. The purpose of the study is to develop theoretical, methodological provisions for the treatment of the category "risk". Having considered various risk definitions, it can be argued that the concept of "risk" in most authors is associated with the onset of a particular event or determined by probability. However, such an interpretation makes it impossible to manage risk, since, based on the definitions, it is identical to the management of the probability, which gives the enterprise management process a sense of spontaneity. Understanding the essence of economic risk associated with the allocation of functions that it performs in the conduct of economic activity in conditions of uncertainty. These functions include regulatory and protective functions. In the notion of "risk" the following main elements are identified, which form its content: 1) the possibility of deviation from the intended purpose for which the chosen alternative is implemented; 2) the probability of achieving the expected result; 3) the possibility of material and other losses associated with the implementation of the alternative chosen in the conditions of uncertainty. On the basis of the research, it was established that risk, as a phenomenon, is accompanied by unexpected losses, and the risk inherent is the economic relations of business entities, which in a market situation always have a hundred-hasty, disorderly, probable character, which makes them unreliable. This is due to the fact that the company is surrounded by other entities, the impact of which on the activities of the company to foresee impossible. We can distinguish the following components of the environment: competitors, suppliers, buyers; regional and local authorities, with whom economic relations are more or less well-ordered and predictable, and as a consequence, their impact on economic risks is minimal. These relations are more stochastic for the enterprise and their pro-nnozyvat their influence is difficult or impossible, which is manifested in the risk situations in the form of uncontrolled losses and incomes.

Keywords: risk, environment, internal environment, classification

Постановка проблеми. Останніми роками спостерігається значне підвищення інтересу до проблеми ризику, як серед фахівців, так і серед підприємців та менеджерів. Це, перш за все, пов'язано з трансформаційними процесами в економічній і політичній сферах України, що спричинили невизначеність у здійсненні виробничо-господарської діяльності. Існуючі системи управління виробництвом і

збутом, які відпрацьовані десятиліттями, стали непридатними для адекватного реагування на події у зовнішньому середовищі, які виникають і розвиваються занадто швидко, щоби можна було вчасно прийняти необхідні рішення і контрзаходи. Таким чином, ринкова система економічних відносин, викликає нові, відповідні їй умовами потреби і особли-

вий інтерес до потенційних можливостей економічного аналізу ризику.

Ризик стає невід'ємною частиною виробничих відносин, господарського механізму, побудованого відповідно до принципів ринку. Тобто ризик є характерною рисою для всіх аспектів діяльності підприємства: економічного, організаційно-управлінського, хоча і має у кожному конкретному випадку власну специфіку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У теорію ризику значний внесок внесли такі вчені, як: Дж. Кейнс, І. Кірцнер, Ф. Найт, І. Тюнен, Й. Шумпетер. Дана проблема в різний час розглядалася в роботах вітчизняних і зарубіжних економістів: М. Войнаренка, І. Бланка, В. Гранатурова, Д. Роберта, М.А. Рогова, В. Хойера, М. Еддоус, К. Ерроу та ін. Основна кількість цих та інших робіт присвячена ризикам у фінансовій сфері, інвестицій та при розгляді особливостей страхування. Однак, незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених проблемі ризику, в економічній літературі далеко не до кінця з'ясовані сутність і зміст ризику, не вирішені методологічні та методичні проблеми управління ризиком в різних галузях і сферах економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень щодо трактування категорії «ризик».

Виклад основного матеріалу. В умовах ринку будь-яке підприємство завдяки економічній свободі має значні можливості для власного розвитку й удосконалення. Однак у процесі своєї діяльності підприємство неминуче зіштовхується з незапланованими або непередбачуваними подіями, на які необхідно адекватно реагувати, щоб уникнути збитків. Очевидно, що процес прийняття рішень на всіх рівнях управління відбувається з урахуванням невизначеності й ризику.

У вітчизняній та зарубіжній літературі існують різні думки щодо сутності ризику. Це пояснюється складністю та багатогранністю цього феномену, яким часто обґрунтовують виникнення різних економічних явищ, а також відсутністю заходів, які б стимулювали використання ризику у господарській та управлінській діяльності.

Відомо, що в економічній теорії проблема

ризик тривалий час ігнорувалася. Так, питання забезпечення ефективного використання обмежених ресурсів в економіці досліджувалося без урахування фактора ризику, який у теоретичних дослідженнях просто залишався без уваги, хоча категорія «ризик» зустрічається у наукових працях представників ранньої класичної політекономії Д. Рікардо, А. Сміта, Дж. Мілля. На думку представників цієї школи, прибуток має включати винагороду за ризик. Однак, визнаючи це, вони трактують ризик як математичне очікування втрат, яких можна зазнати у результаті обраного рішення, не піддаючи більш детальному аналізу [1-3].

У «Капіталі» К. Маркс абстрагується від зовнішньої торгівлі та розглядає капіталістичний світ як єдине ціле, а весь ринок – як внутрішній ринок. За такого підходу з аналізу виключаються ризикові ситуації, пов'язані зі зміною курсу валют, політичних та інших умов. Отже, К. Маркс при аналізі економічних відносин сформував систему категорій таким чином, що одержаний прибуток взагалі виключав невизначеність та ризик. К. Маркс також виходив із того, що всі товари продаються за вартістю. При аналізі відтворення суспільного капіталу він абстрагувався від коливань ринкових цін, а також відхилень ринкових цін від вартості. Ця умова виключає динамічний аспект економіки у поточний момент часу, а як наслідок, невизначеність та ризик [4].

З метою визначення цієї економічної категорії розглянемо теоретичні розробки класичної та неокласичної теорії щодо підприємницького ризику. Представники класичної школи (Дж. Мілля, У. Сеніор) у структурі підприємницького доходу розрізняли процент, як частку на вкладений капітал, заробітну плату підприємця і плату за ризик. У класичній теорії ризик ототожнюється з математичним очікуванням втрат, яких можна зазнати у результаті вибраного рішення, і сприймається як втрати, зумовлені прийняттям певного рішення [4; 5].

Прихильники неокласичної теорії підприємницького ризику (А. Маршалл і А. Пігу) дотримувались іншої думки. Сутність розробленої ними теорії полягала у наступному: підприємець, який працює в умовах невизначеності і прибуток якого є випадкова змінна, при

укладенні угоди керується двома критеріями: розмірами очікуваного прибутку і величиною його можливих коливань. Тому поведінка економічного суб'єкта зумовлена концепцією граничної корисності, тобто, підприємець обирає той варіант, у якому коливання очікуваного прибутку менші [6; 7].

Однак, ні представники класичної політ-економії, ні Маршалл не займалися дослідженням категорій «невизначеність» і «ризик», і не проводили чіткої межі між цими поняттями. Вперше їх чітко розмежував Ф. Найт. Він запропонував виділяти апріорну ймовірність – «абсолютно однорідну класифікацію випадків, у всьому ідентичних (за винятком реально випадкових факторів)» і статистичну ймовірність, яку не можна оцінити за допомогою апріорних розрахунків, «основною характерною особливістю цього виду ймовірності є те, – що він базується на емпіричній класифікації випадків»; а також «оцінки» – особливістю цього типу ймовірності є відсутність обґрунтованого критерію і неможливість класифікації ситуацій, оскільки кожна з них або унікальна, або кількість таких ситуацій недостатня, щоб проаналізувати їх та визначити значення ймовірності.

Для визначення апріорної та статистичної ймовірностей Ф. Найт використовував термін «ризик», а для оцінки – термін «невизначеність». Згідно з доведенням Ф. Найта існування «унікальної невизначеності» майбутнього може дозволити підприємцям одержати позитивний прибуток, незважаючи на досконалу конкуренцію. Ф. Найт, на відміну від ортодоксального трактування, розглядає прибуток як дохід за несення невизначеності [8].

Дещо поглибив розмежування ризиків Дж. М. Кейнс, який вперше класифікував підприємницькі ризики. Кейнс пропонує до вартості товару включати витрати, пов'язані з амортизацією (у тому числі прискореною), зі зміною кон'юнктури ринку, аваріями і катастрофами. Він увів навіть термін «витрати ризику», тобто витрати, необхідні підприємцю для компенсації відхилень фактичної виручки від очікуваної.

Дж. М. Кейнс виділив три види ризиків в економічній сфері: підприємницький ризик, ризик кредитора, ризик інфляції. У своїх наукових працях Кейнс дійшов основного висно-

вку: про необхідність посилення ролі держави в економіці як ризик-демпфера [9].

Нобелівські лауреати Мілтон Фрідмен і Джеймс Бьюкенен стверджували, що, навіпаки, ризики щодо розподілу ресурсів у державі на порядок вищі, ніж у ринків [10; 11].

Подальшого розвитку неокласична теорія ризику набула у працях угорських економістів Т. Бачкаї і Д. Мессена, які сутність ризику розглядали через можливість відхилення від цілі, заради досягнення якої приймалося рішення [12]. Йозеф Шумпетер пов'язував ризик і підприємництво, зазначаючи, що коли ризики не враховуються у господарському плані вони є джерелом, з одного боку, прибутку, а з іншого, – збитків [13]. Теорія, в якій прибуток розглядався як вигравш від ризикових ситуацій, одержала назву «концепція Найта». Пол Хейне у науковій праці «Економічний образ мислення» відзначав, що коли б усе, що належить до одержання прибутку, було б добре відомим, і якщо би всі можливості щодо його одержання були повністю використаними, то прибуток би всюди дорівнював нулю [14].

Нині в економічній літературі існує безліч думок щодо проблеми ризику, і це зумовлює різноманітність визначень поняття «ризик», які запропоновано різними авторами.

Розглянувши різні визначення ризику, можна стверджувати, що ризик у більшості авторів асоціюється з настанням тієї чи іншої події або визначається з урахуванням імовірності. Однак, подібне трактування робить управління ризиком неможливим, оскільки, за наведеними визначеннями, воно є тотожним управлінню імовірністю, що надає процесу управління підприємством стихійності.

У більшості визначень ризику виділяється така характерна його риса, як безпека, можливість невдачі. Таке трактування дають І.Т. Балабанов, О.М. Варченко, М.П. Денисенко, Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова, які акцентують увагу на імовірності виникнення лише негативних наслідків економічної діяльності внаслідок існування ризику. Однак, на нашу думку, таке твердження не характеризує усього змісту категорії ризику. Тому для більш повного визначення ризику доцільно встановити зміст супутнього з ним поняття «ситуація ризику», оскільки саме ситуація

може або сприяти здійсненню, або стримувати певну дію [15].

Ситуація ризику посідає особливе місце серед різних видів ситуацій, оскільки пов'язана з більшістю економічних процесів, яким властиві елементи невизначеності і в яких відсутні однозначні рішення. При цьому, якщо існує можливість кількісно та якісно визначити рівень імовірності того чи іншого варіанта, то це і буде ситуація ризику. Звідси випливає, що ризикова ситуація пов'язана зі статистичними процесами і характеризується наступними умовами: 1) наявність невизначеності; 2) необхідність вибору альтернативи (при цьому необхідно мати на увазі, що відмова від вибору також є різновидністю вибору); 3) можливість оцінити імовірність здійснення альтернатив, що вибираються. Відповідно до цього, ситуація ризику якісно відрізняється від ситуації невизначеності. Ситуація невизначеності характеризується тим, що імовірність настання наслідків рішень або події складно встановити [16].

Отже, ситуацію ризику можна охарактеризувати як ситуацію відносної невизначеності, в якій настання події імовірно і може бути визначено. У цьому випадку об'єктивно існує можливість оцінити імовірність подій, які виникають у результаті спільної діяльності партнерів, контрдій конкурентів, впливу природного середовища на розвиток економіки, впровадження науково-технічних досягнень тощо. Намагаючись «зняти» ризикову ситуацію, суб'єкт робить вибір і прагне реалізувати його. Цей процес знаходить своє вираження у понятті «ризик». Останній існує як на стадії вибору рішення (плану дій), так і на стадії його реалізації.

І в тому, і в іншому випадку ризик постає моделлю зняття суб'єктом невизначеності, способом практичного вирішення суперечностей при нечіткому (альтернативному) розвитку протилежних тенденцій у конкретних обставинах.

На нашу думку, ризик необхідно розглядати з точки зору явища та сутності. Як явище, ризик – це зазвичай неочікувані втрати. На рівні сутності ризик – це економічні відносини господарюючих суб'єктів, які в умовах ринку завжди мають стохастичний, невпорядкований, імовірний характер, що дозволяє назвати їх ненадійними. Справа у

тому, що кожне підприємство перебуває в оточенні інших суб'єктів, вплив яких на діяльність підприємства передбачити неможливо. Процес пізнання, як відомо, безмежний – від явища до сутності, від сутності першого порядку до сутності другого порядку і т.д. Серед складових зовнішнього середовища можна виділити: конкуренти, постачальники, покупці; регіональні та місцеві органи влади, з якими економічні відносини більш або менш упорядковані та прогнозовані, і, як наслідок, їх вплив на господарські ризики мінімальний. Ці відносини більш стохастичні для конкретного підприємства і прогнозувати їх вплив складно або зовсім неможливо, що проявляється у ризикових ситуаціях у вигляді неконтрольованих втрат і доходів.

У понятті «ризик» виділимо наступні основні елементи, які формують його зміст: 1) можливість відхилення від передбачуваної цілі, заради якої здійснюється вибрана альтернатива; 2) імовірність досягнення очікуваного результату; 3) можливість матеріальних та інших втрат, пов'язаних зі здійсненням вибраної в умовах невизначеності альтернативи.

Важливим елементом ризику є наявність імовірності відхилення від обраної цілі. При цьому можуть бути відхилення як негативного, так позитивного напрямку дії. Можливість позитивного відхилення у результаті ризику в економічній літературі часто характеризується як шанс. Отже, ризик – це втрати, негативне відхилення, збиток; а шанс – позитивне відхилення, прибуток. При цьому позицію, яка допускає існування «шансу», підтримують такі вітчизняні та зарубіжні економісти, як І.Т. Балабанов, І.А. Бланк, В.М. Гриньова, О.П. Коюда, П. Самуельсон, П. Хейне [17].

Суперечливість, як риса ризику, проявляється у різних аспектах. Являючи собою різновид діяльності, ризик, з одного боку, орієнтований на одержання суспільно значимих результатів неординарними, новими способами в умовах невизначеності і ситуації вибору. З іншого, – ризик призводить до авантюризму, суб'єктивізму, стримування соціального прогресу, до тих чи інших соціально-економічних і моральних витрат, якщо в умовах неповної вихідної інформації про ситуацію ризику альтернатива вибирається без на-

лежного урахування об'єктивних закономірностей розвитку явища, відносно якого приймається рішення.

Узагальнюючи викладене вище, можна визначити економічний ризик як діяльність суб'єктів господарської діяльності, пов'язану з подоланням невизначеності, у процесі якої є можливість оцінити імовірність досягнення бажаного результату, невдачі та відхилення від цілі, яка міститься у вибраних альтернативах.

Розуміння сутності економічного ризику пов'язано з виділенням функцій, які він виконує при здійсненні господарської діяльності в умовах невизначеності. До таких функцій можна віднести регулятивну та захисну функції.

Регулятивна функція має суперечливий характер і може виступати у двох формах – конструктивній та деструктивній. Конструктивність проявляється, зокрема, у тому, що ризик при здійсненні економічних задач виконує роль каталізатора, оскільки йому притаманні активність, цілеспрямованість на перспективу, пошук новаторських рішень. Особливо наглядно це проявляється на прикладі так званого венчурного капіталу та діяльності інноваційних банків. Деструктивний характер регулятивної функції проявляється у тому, що прийняття і реалізація рішень з необґрунтованим ризиком призведуть до авантюризму та волонтаризму. У цьому випадку ризик виступає як дестабілізуючий фактор і представляє собою сумнівне підприємство [18].

Захисна функція ризику також має два аспекти – історико-генетичний і соціально-правовий. У першому випадку мова йде про те, що уже на ранніх етапах розвитку цивілізації люди стихійно шукали засоби і форми захисту від можливих небажаних наслідків. Нині така передбачуваність проявляється у формі створення і функціонування фондів ризику, які сприяють стабілізації економічної, господарської та виробничої діяльності. Стабільність забезпечується також через механізм перерозподілу ризику. Наприклад, держава повністю або частково відшкодовує сільськогосподарським підприємствам збитки від посухи, урагану або паводків за рахунок спеціальних резервів чи накопичень від доходів у інших галузях народного господарства [19].

Сутність соціально-правового аспекту захисної функції полягає у забезпеченні права новатора на ризик. Ініціативним підприємцям необхідний захист, правові, політичні та економічні гарантії.

Подальша характеристика сутності та функцій економічного ризику пов'язана з вивченням його різновидів, які виділяються залежно від ряду класифікаційних ознак. Аналіз економічної літератури показав, що нині відсутня чітка класифікація ознак, оскільки існує безліч думок щодо цілей і задач класифікації. Проте можна виділити два основні загальні підходи до її побудови.

Згідно з першим підходом виділяють видові класифікації ризику, сформовані науковцями та організаціями, які відрізняються залежно від поставлених цілей. Нині найбільш детальні класифікації складаються міжнародними організаціями (Global Association of Risk Professionals (GARP), the Institute of Risk Management (IRM) та ін.), консалтинговими і фінансовими компаніями, а також дослідниками, які займаються питаннями управління ризиком. Наприклад, асоціація GARP у своєму документі *Generally Accepted Risk Principles* виділяє 6 основних груп ризиків, до складу яких входять спеціалізовані їх різновиди: кредитний ризик; ринковий ризик; ризик концентрації портфеля; ризик ліквідності; операційний ризик; ризик бізнес-події [20].

Організації банківського сектору найбільш часто оперують ризиками, які виділяються Базельським комітетом по банківському нагляду в Угоді про достатність капіталу Basel II (кредитний, ринковий, операційний і ризик ліквідності). Другий підхід пов'язаний із складанням, так званих, оглядових або систематичних класифікацій, які формуються залежно від ряду базових ознак [20].

Наведена вище класифікація ризиків характерна для вітчизняних економістів, а специфікою зарубіжних класифікацій є наявність у провідних країнах стійкої банківської системи, а також розвинених валютних ринків і ринків цінних паперів. Саме тому більшість зарубіжних авторів дотримується класифікації ризиків залежно від належності їх до бізнес-процесів. Виходячи з цього, виділяються наступні ризики: операційний ризик; ринковий ризик; кредитний ризик; діловий ризик; ризик ліквідності; юридичний ризик; ризик,

пов'язаний з регулюючими органами.

Висновки. Отже, ризик, як явище, супроводжується неочікуваними втратами, а за сутністю ризик – це економічні відносини господарюючих суб'єктів, які в умовах ринку завжди мають стохастичний, неупорядкований, імовірний характер, що дозволяє назвати їх ненадійними. Це зумовлено тим, що підприємство перебуває в оточенні інших суб'єктів, вплив яких на діяльність підприємства передбачити неможливо. Можна виділити такі складові зовнішнього середовища: конкуренти, постачальники, покупці; регіональні та місцеві органи влади, з якими економічні від-

носини більш або менш упорядковані та прогнозовані, і, як наслідок, їх вплив на господарські ризики мінімальний. Ці відносини більш стохастичні для підприємства і прогнозувати їх вплив складно або зовсім неможливо, що проявляється у ризикових ситуаціях у вигляді неконтрольованих втрат і доходів.

Серед основних складових, які формують зміст категорії «ризик», можна виділити: 1) можливість відхилення від передбачуваної цілі, заради якої здійснюється обрана альтернатива; 2) імовірність досягнення очікуваного результату; 3) можливість матеріальних та інших втрат, пов'язаних зі здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи.

Список літератури:

1. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо // . – М.: Гос. Изд-во политической лит-ры, 1955. – Т.1. – 360 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Изд-во соц.-эк. лит-ры, 1962. – 684 с.
3. Милль Д. С. Основы политической экономии / Д. С. Милль; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1980. – 494 с.
4. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії / К. Маркс. – К.: Вид-тво політ. літ-ри України, 1982. – 932 с.
5. Four introductory lectures on political economy: delivered before the University of Oxford / By Nassau W. Senior. – London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1852. – 76 p.
6. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл; пер. с англ. – М.: 1993. –Т. 1. – 415 с.
7. Пигу А. Экономическая теория благосостояния: в 2-х т. / А. Пигу. – М.: Прогресс, 1985. – Т. 1. – 512 с.
8. Найт Ф. Понятие риска и неопределенности / Ф. Найт // Альманах: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – 2004. – Вып. 5. – С. 124–130.
9. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 352 с.
10. Фридмен М. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск / М. Фридмен, Л. Дж. Сэвидж // Теория потребительского поведения и спроса: Вехи экономической мысли. – СПб.: Экономическая школа. – 1993. – Вып. 1. – С. 208–249.
11. Бьюкенен Дж. М. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Дж. М. Бьюкенен // Социология. Нобелевские лауреаты по экономике. Фонд экономической инициативы. – М.: Таурус Альфа, 1997. – Т. 1 – 560 с.
12. Бачкаи Т. Хозяйственный риск и методы его измерения / Т. Бачкаи, Д. Мессена, Д. Лико и др.; пер. с венг. – М.: Экономика, 2009. – 133 с.
13. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. – М.: Эксмо, 2007. – 864 с.
14. Хейне П. Экономический образ мышления / П. Хейне, П. Боутке, Д. Причитко; пер. с англ. Т.А. Гуреш. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 544 с.
15. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
16. Романов В. С. Поняття ризиків і їх класифікація як основний елемент теорії ризиків // Інвестиції у Росії. – 2002. – № 12. – С. 41–43.
17. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента / И. А. Бланк. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – Т. 1. – 536 с.
18. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій / І. Ю. Івченко. – К.: ЦУЛ, 2007. – 344 с.
19. Тэпман Л. Н. Риски в экономике / Л. Н. Тэпман; под ред. проф. В. А. Швандара. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.
20. Generally Accepted Risk Principles (GARP), developed by Coopers & Lybrand, 1996. Listing of principles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.docstoc.com/docs/45583278/Generally-Accepted-Risk-Principles>.

References:

1. Rykardo, D. (1955) Nachala polytycheskoi ekonomyy u nalohovoho oblozheniya. M.: Hos. Yzd-vo polytycheskoi lyt-ry, T.1, 360 p.
2. Smyt, A. (1962) Yssledovanye o pryrode u prychnakh bohatsva narodov.– M.: Yzd-vo sots.-эк. lyt-ry, 684 p.
3. Myll, D. S. (1980) Osnovy polytycheskoi ekonomyy / D. S. Myll; [per. s anhl.]. M.: Prohress, 494 p.
4. Marks, K. Kapital. Krytyka politychnoi ekonomii. K.: Vyd-tvo polit. lit-ry Ukrainy, 932 p.
5. Four introductory lectures on political economy: delivered before the University of Oxford [By Nassau W. Senior]. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1852, 76 p.
6. Marshall, A. (1993) Pryntsyru ekonomycheskoi nauky [per. s anhl.]. M., T. 1, 415 p.
7. Pyhu, A. (1985) Ekonomycheskaia teoriya blahosostoiانيا: v 2-kh t. M.: Prohress, T. 1, 512 p.
8. Nait, F. (2004) Poniatye ryska u neopredelennosti / F. Nait // Almanakh: teoriya u ystoriya ekonomycheskykh u sotsyalnykh

yn-stytutov y system, Vyp. 5, p. 124–130.

9. Keins, Dzh. M. (1999) Obshchaia teoriia zaniatosty, protsenta y deneh, Dzh. M. Keins. M.: *Helyos ARV*, 352 p.
10. M. Frydmen, L. Dzh. Səvydzh (1993) Analiz poleznosty pry vybore sredey alternatyv, predpolahaiushchykh rysk. Teoriia potrebytelskoho povedeniya y sprosa: Vekhy ekonomycheskoi mysly. SPb.: *Ekonomycheskaia shkola*, Vyp. 1, p. 208–249.
11. Biukenen, Dzh. M. (1997) Konstytutsiya ekonomycheskoi polytyky. Raschët sohlasyia. Hranytsty svobody *So-chyneniya. Nobelevskye laureaty po ekonomyke. Fond ekonomycheskoi ynytsyatyvy*. M.: *Taurus Alfa*, T. 1, 560 p.
12. Bachkay, T. (2009) Khoziaistvennyi rysk y metody eho yzmereniya [T. Bachkay, D. Messena, D. Lyko y dr.; per. s venh.]. M.: *Eko-nomyka*, 133 p.
13. Shumpeter, Y. A. (2007) Teoriia ekonomycheskoho razvytyia. Kapytalyzm, sotsyalyzm y demokratyia. M.: *Eksmo*, 2007. – 864 p.
14. Kheine, P. (2005) Ekonomychesky obraz myshleniya [P. Kheine, P. Boutke, D. Prychytko; per. s anhl. T.A. Huresh]. M.: Yzda-telskyi dom «Vyliams», 544 p.
15. Balabanov, Y. T. (1996) Rysk-menedzhment. M.: *Fynansy y statystyka*, 192 p.
16. Romanov, V. S. (2002) Poniattia ryzykiv i yikh klasyfikatsiia yak osnovnyi element teorii ryzykiv. *Investytsii u Rosii*, № 12, p. 41–43.
17. Blank, Y.A. (2001) Osnovy ynyvestytsyonnoho menedzhmenta. K.: *Əlha-N, Nyka-Tsentri*, 2001, T. 1., 536 p.
18. Ivchenko, I. Yu. (2007) Modeliuvannia ekonomichnykh ryzykiv i ryzykovykh sytuatsii. K.: *TsUL*, 344 p.
19. Тəрман, L. N. (2002) Rysky v ekonomyke. [pod red. prof. V. A. Shvandara]. M.: *YuNYTY-DANA*, 380 p.
20. Generally Accepted Risk Principles (GARP), developed by Coopers & Lybrand, 1996. Listing of principles [Online]. Retrieved from: <http://www.docstoc.com/docs/45583278/Generally-Accepted-Risk-Principles>.